

GÎNDIREA SOCIAL-POLITICĂ A LUI SIMÓN BOLIVAR ȘI EUROPA

Conf. univ. dr. Constantin Bușe

*Bolívar y Europa** este o lucrare monumentală, nu atât datorită formei, cât mai ales conținutului, problematicii urmărite, vastei investigații întreprinsă la scara unui continent pentru a descifra sensurile, mobilurile și rezultatele operei unei mari personalități și, prin ea, ale unei întregi lumi care își făcea intrarea în istoria modernă — America latină.

Necesitatea, subliniată încă din secolul trecut de către istoricul venezuelean Aristides Rojas, de a se identifica, recolta și analiza izvoarele documentare și bibliografice străine — europene, se înțelege — pentru realizarea unor documentate istorii ale republicilor latino-americane, a rămas actuală. Au încercat să-i răspundă istorici precum Carlos A. Villanueva și C. Parra Pérez, la începutul secolului al XX-lea, însă numai intrucit puneau problema regimului monarhic în țările latino-americane după independență, aspect care venea numai parțial în legătură cu politica europeană față de America latină.

Au continuat să extindă investigația, prin apelul la sursele europene, istorici ca Manuel Segundo Sanchez, S. Key-Ayalo, Joaquín Gabaldón Marquez și Pedro Grases. Punerea în circulație a izvoarelor europene nu a fost, însă, urmată de o analiză critică a acestora.

O chestiune care a divizat istoriografia liberală și pozitivistă a fost cea care privea diferențele specifice ce au caracterizat întregul proces istoric de trecere de la regimul colonial la epoca republicană: Independența a fost un război civil sau un război internațional? A fost o revoluție? Dacă L. Vallenilla Lanz, la începutul secolului al XX-lea, a găsit suficiente argumente pentru a-și justifica teza că ceea ce s-a petrecut în America hispanică între 1810 și 1826 a fost un război civil, în egală măsură a cîștigat teren aserțiunea lui Gil Fortoul după care avem de a face cu un „război internațional”, poate pornind și de la afirmația, de altfel foarte apăsătoare, a lui Simón Bolívar, făcută încă în *Scrisoarea din Jamaica*, că ceea ce se desfășura în America spaniolă era lupta dintre „conservatori și reformatori”.

Tot atîta dreptate, și pedestalul documentar pe care-și întemeiază demonstrația este deosebit de solid, au istoricii care susțin că America hispanică și-a cucerit independența printr-o revoluție de eliberare.

Bicentenarul nașterii *EL LIBETADOR*-ului a fost sărbătorit prețutindeni, dar cu deosebire în America latină și în primul rînd în țara sa — Venezuela. Au avut loc nenumărate sesiuni științifice academice, reuniuni internaționale, s-au publicat cărți și studii, mijloacele de informare au rezervat un spațiu însemnat evenimentului.

* *BOLIVAR Y EUROPA en las crónicas, el pensamiento político y la historiografía*, volumen I, Siglo XIX, Ediciones de la Presidencia de la República, Comité Ejecutivo del Bicentenario de Simón Bolívar, Caracas, Venezuela, 1986, 1085 p.

Sărbătorirea, pe lângă omagierea Omului și Operei sale, a căpătat în mod obiectiv și necesar sensuri deosebite, idealurile bolivariene devenind permanente ale lumii latino-americane și nu numai.

Revoluția de eliberare din America spaniolă, în care Sîmon Bolívar a jucat un rol decisiv, a avut, prin durată (1810—1826) și prin consecințe — lichidarea aproape în întregime a stăpînirii coloniale spaniole din America —, un răsunset pe măsură în Europa, sensibilizînd și răvășind conștiințele, preocupînd pînă în cel mai înalt grad cabinetele și cancelariile diplomatice, provocînd sau sporînd interesul cercurilor economice, comerciale și financiare pentru noile state apărute dar socotite ale „nimă-nui”.

Ecoul sau răsunsetul în Europa al evenimentelor din America spaniolă și din America latină independentă în primul centenar bolivarian (1783 — 1883) constituie obiectivul central pe care și l-a propus organismul special creat în Venezuela — *Comitetul Executiv al Bicentenarului lui Sîmon Bolívar*. Adică, depistarea, selectarea și publicarea a tot ceea ce se dovedește semnificativ din masa informațiilor relative la America spaniolă, războiul de eliberare, viața și personalitatea lui Bolívar.

În volumul de față reprezintă rezultatul cercetării întreprinse de istorici din și în 16 țări europene, de unde cele 16 secțiuni și anume: Spania, Franța, Marea Britanie, Italia, Vaticanul, Republica Federală Germania, Republica Democrată Germană, Olanda, Uniunea Sovietică, Portugalia, Cehoslovacia, Suedia, Elveția, Ungaria, România, Polonia. Investigația a fost coordonată de istoricul Alberto Filippi, profesor la Universitatea din Camerino, Italia, și finalizată în această lucrare cu sprijinul Administrației Districtului Federal, al Fundației Bicentenarului Sîmon Bolívar și Ministrului Educației al Venezuelei.

Volumul este structurat, deci, în cele 16 secțiuni, precedate de un *Prolog*, semnat de J.L. Salcedo-Bastardo, președintele Comitetului Executiv al Bicentenarului lui Sîmon Bolívar și de o *Introducere Generală* aparținînd lui Alberto Filippi.

Fiecare secțiune reprezintă un grupaj de documente de diferite categorii și din surse variate, cu o introducere, care face istoricul receptării fenomenului istoric hispano-american, a gîndirii și acțiunii lui Bolívar în respectiva țară din Europa. Documentele sînt însoțite de note bibliografice, istorice etc.

Atît *Prologul*, cît și *Introducerea Generală* evidențiază semnificația și importanța unei asemenea lucrări, sărbătorirea Bicentenarului constituind „o conjunctură potrivită pentru a evidenția și a face să trăiască măreția trecutului și legătura dintre acesta și prezent, în totdeauna cu privirea îndreptată spre viitor”.

Adevărata imagine a lui Sîmon Bolívar ar fi fost incompletă, deformată fără documentele cuprinse în acest volum, care ni-l restituie în contextul real, al vremii sale.

În *Introducerea sa*, Alberto Filippi se ocupă, între altele, de două aspecte esențiale ale acțiunii pe care a coordonat-o. Pe de o parte, analiza foarte pătrunzătoare și printre primele, dacă nu chiar prima, ce se face concepției, ideilor lui Sîmon Bolívar despre Europa, despre raporturile dintre America spaniolă în lupta de eliberare sau independență și lumea europeană. Pe de altă parte, Filippi atrage atenția asupra caracterului determinant pe care l-a avut „ideologia spaniolă”, ca și „ideolo-

gia europeană" (antispaniolă) în apariția și dezvoltarea istoriografiei latino-americane.

Aflată în plină „eră” a revoluțiilor, Europa afișa și revendica libertatea, nu o recunoștea, însă, altora. *Simón Bolívar* a înțeles că America trebuia să-și dobândească propria eliberare prin luptă și sacrificii. Din periferie, America în luptă s-a transformat în centru sau într-un „nou punct de plecare”. Lupta pentru libertate a Americii spaniole nu s-a desfășurat împotriva Europei, dimpotrivă, ea a extins și dezvoltat toate acele valori, devenite universale, create de europeni — *libertate, egalitate, justiție, fraternitate*.

Una din preocupările lui *Bolívar* a fost strinsa legătură între independență și liberalismul politic.

Ceea ce s-a făcut timid sau mai bine spus nu s-a făcut pînă acum, arată *Alberto Filippi*, a fost analogia, comparația și diferențierea între fenomenele europene și cele din America, între *Bolívar* și Europa. Ceea ce s-a încercat nu s-a făcut documentat, fapt care a provocat distorsiuni de optică și de ideologie, uneori radicale și profunde, în egală măsură dăunătoare procesului cunoașterii exacte a istoriei Americii latine, cunoașterii reciproce a istoriei Americii în Spania și a istoriei Spaniei în America.

Filippi încearcă să pună ordine, prin studiul aprofundat între-prins în această Introducere, în ceea ce a fost epopeea independenței și opera lui *Simón Bolívar*, eliminînd, prin argumente temeinice, unele aprecieri greșite despre *Eliberator*.

Nu mai puțin interesante sînt considerațiile despre ceea ce se înțelege sau trebuie să se înțeleagă prin *America latină*.

Imaginea independenței și a personalității lui *Simón Bolívar*, imagine produsă și dezvoltată în primul rînd „ca urmare a opoziției dintre Spania și Europa, susține *Alberto Filippi*, a devenit fundamentul unor imagini succesive elaborate de istoriografiile «naționale» (Venezueleană, columbiană, peruană, argentiniană etc.) despre *Bolívar* și «bolivarism».

Parcursirea textelor cu care se înfățișează cele 16 secțiuni, duce la opinii similare celor formulate de *Salcedo-Bastardo*. În primul rînd se verifică afirmația că „lucrarea este dedicată unui om și unui continent”. Apoi, pune în circuitul științific multe documente, texte, relatări necunoscute sau puțin cunoscute despre *Bolívar* și revoluția de eliberare. Rezumă interpretările istoriografice europene despre fenomenul istoric hispano-american de la 1810 la 1883. Este o panoramă informativă completă, variată, oferind noi piste de urmat în interpretarea istoriei latino-americane la începuturile existenței statelor independente. Este, serie *Salcedo-Bastardo*, „un caleidoscop istoric incitant”.

Un mare număr de documente poate servi la descifrarea mai exactă a atitudinii diferitelor puteri europene față de războiul de eliberare al hispano-americanilor, la înțelegerea scopurilor urmărite de diplomațiile europene față de evenimentele din America, față de noile state apărute în urma înlăturării dominației spaniole¹.

Deosebit de interesante, prin ineditul relatării, dar și prin sporul de date și aprecieri, sînt documentele provenind de sub pana unor euro-

¹ Doc. 30—31, 41—45; 52—62, 86—91, 96—107; 133—136, 138—142, 151—154, 156—158, 167—179, 205, 217a—267, 285—290, 297—315, 320—326, 340—361, 363—365, 367—369, 394

peni participanți la războiul de eliberare a coloniilor spaniole din America fie militari, fie civili, de o parte sau de alta a baricadei ².

Unele documente relatează fapte și întâmplări petrecute în Europa, dar care au fost generate sau priveau revoluția hispanoamericană, precum dezbaterile la 25 iulie 1822, în Dieta Confederației Elvețiene, a cererii guvernului Republicii Marii Columbii de a-i fi recunoscută independența, ca și propunerea lui Wilhelm von Humboldt privitoare la recunoașterea independenței Americii spaniole³, sau polemica din presa pariziană între partizanii și adversarii politicii lui Simón Bolívar⁴. Altele relatează despre prima misiune a Vaticanului în America de Sud, în 1823⁵, despre amestecul și rolul jucat de Marea Britanie în separarea Venezuelei de Columbia⁶, despre modul în care a fost înfățișat sfârșitul *Eliberatorului* în presa europeană și, de asemenea, cum a fost marcată împlinirea a 100 de ani de la nașterea sa⁷.

Fiind vorba de o mare personalitate, lui Simón Bolívar i s-au dedicat, de către europeni, încă în timpul vieții, numeroase scrieri, pe prim plan situându-se biografiile, mai lungi sau mai scurte, mai mult sau mai puțin laudative, unele mai exacte, altele mai puțin⁸.

S-a încercat, de asemenea, foarte devreme realizarea unor sinteze istorice, politice sau culturale asupra Americii spaniole din perioada luptei pentru independență sau după cucerirea acesteia, punctele de vedere fiind foarte diferite, uneori în evidentă opoziție, atît sub aspect ideologico-politic, cît și sub cel strict istoriografic⁹.

Volumul I *Bolívar y Europa* constituie realmente, așa cum susține și coordonatorul lucrării, un fel de *Arheologie istoriografică* care și propune să opereze în două direcții de bază—cea a izvoarelor și cea a interpretărilor istorico—teoretice edificate pe baza acestor izvoare—intr-o țară sau alta, de la o etapă istorică la alta, în funcție de diferite curente de gândire sau de interese politice, economice și ideologice.

Este un imens mozaic asupra viziunii istorice pe care Europa și-a făcut-o despre Iberoamerica și o analiză atentă și în detaliu a fiecăruia dintre aceste documente, texte, cronici, memorii, istorii, permite deslușirea raporturilor statornice între *istoria reală* și *interpretarea istoriografică*, a relației dintre *resgestae* și *historia rerum gestarum*. Abia pornind de aici se poate ajunge la reconstituirea proceselor care au determinat apariția unei anume concepții politice sau istorice.

Așa cum atrage atenția Filippi, o serie de documente dezvăluie un fapt de însemnătate aparte, puțin luat în seamă pînă acum și anume că Simón Bolívar a fost un observator atent și un cunoscător avizat al realităților europene și „al semnificației istorice, cu totul inedită și esențială, că America era cucerită, exact în vremea sa, de politica puterilor europene”.

Datorită formației sale complexe — culturală, politică, militară —, dobîndită în patrie și în Europa, datorită ascuțitei sale intuiții istorice,

² Doc. 5—8, 35—40, 92—107, 122—131, 159—163, 204, 342—343, 375—380

³ Doc. 393, resp. 238

⁴ Doc. 68—85

⁵ Doc. 167—179, 182—183

⁶ Doc. 309, 317a—318, 324—325, 329

⁷ Doc. 64—66, 110, 336, 339, 381—384, 405, 411 și, respectiv, 137a—137f, 340—413

⁸ Doc. 17, 32, 34, 112—114, 132, 136, 366, 400

⁹ Doc. 16, 18, 23—28, 63—67, 201—203, 206—212, 337, 338, 370—374, 383—384, 394, 396, 412—413

Simón Bolívar a înțeles de la început că dificila și contradictoria situație în care se zbătea Spania în raport cu Europa și Marea Britanie în raport cu puterile care s-au constituit în Sfânta Alianță, era un element decisiv pentru dobândirea independenței de către America spaniolă, pentru crearea noilor state republici.

Multe din scrierile lui Bolívar lasă să se constate sau confirmă foarte buna cunoaștere de către marele conducător a direcțiilor în care se desfășura sau evolua politica europenilor, cu deosebire atitudinea lor față de America, la această cunoaștere contribuind călătoriile pe care el le-a întreprins în Spania, Franța, Italia, Germania, Anglia, contactului și discuțiilor purtate cu personalități ale vieții politice și cultural-științifice europene sau americane, despre Europa și America, despre viitorul lor și al relațiilor dintre ele. Europa din vremea lui Bolívar (1815-1830) era Europa legitimismului, a Restaurăției și Reacțiunii Sfintei Alianțe, dar și a liberalismului și răbufnirilor revoluționare. Așa cum dovedesc documentele acestui volum, s-a ajuns la o extremă diversitate și chiar ambiguitate a percepției figurii lui Simón Bolívar, un republican convins, în vreme ce, spre exemplu, oameni politici de marcă din Europa, precum englezii Castlereagh sau Canning, care doreau lichidarea stăpînirii spaniole în America, erau monarhiști notorii. Doreau emanciparea hispano-americanilor nu din motive umanitare, ci pentru a lua locul spaniolilor în exploatarea marilor resurse naturale oferite de aceste regiuni. Ceea ce s-a întâmplat și chiar foarte repede. În America spaniolă depășirea colonialismului politic nu a împiedicat afirmarea expansionismului economic al puterilor europene, ceea ce, însă, nu a dus automat la implantarea, în noile state independente, a „sistemului capitalist în relațiile de producție și de circulație”. Dimpotrivă, a menținut, în forme mai mult sau mai puțin „renovate”, multe din vechile mecanisme ale dependenței economice, tipic necapitaliste, proprii trecutului colonial.

Fiecare secțiune a volumului este un mic univers din care aflăm modul de receptare a evenimentelor din America spaniolă în care protagonistul principal a fost, de departe, Simón Bolívar. Dimensiunile secțiunilor, adică al numărului de documente și de pagini, depind de mai mulți factori, între care statutul de atunci — 1810-1883 —, al puterilor europene — mari sau mici, independente sau numai autonome, cu interese mari și directe în America, politice și economice, unele cu teritorii coloniale aici etc. Se înțelege că cele mai întinse secțiuni sînt cele spaniolă (34 doc.) și franceză (50 doc.), britanică (45 doc.) și germană (I, II) (94 doc.), italiană (31 doc.) și olandeză (45 doc.). Aceste secțiuni înfățișează documente de diferite naturi și din surse variate. Pentru ilustrare reținem structura secțiunii franceze:

Introducere

- A. *Bolívar în relatările călătorilor (francezi) în America de Sud* (6 doc.)
- B. *Bolívar și independența hispanoamericană în gîndirea oamenilor politici și de stat* (13 doc.)
- C. *Rapoarte ale marinarilor, diplomaților, consulilor și agenților informatori asupra politicii lui Bolívar și consecințelor ei în America și în Europa* (16 doc.)
- D. *Aprecierile istoricilor politici și publiciștilor* (7 doc.)

Note

I. Legitimitatea, instituțiile juridico-politice și formele de guvernare în polemica dintre monarhiztii și republicanii din Marea Cumbie și din Franța (18 doc.)

Note

II. Imaginea (și politica) lui Bolívar răspândită la Paris (și în Europa) de ex-președintele Marii Cumbii F. De Paula Santander

Bibliografia

Secțiunea română cuprinde 6 (șase) documente care ne dezvăluie o receptare relativ timpurie a personalității marelui Bolívar în conștiința românească, o primă biografie a lui Bolívar apărând în „Albina Românească”, în iulie 1830, pentru ca, la 5 martie 1831, deci la mai puțin de trei luni de la dispariția *Eliberatorului*, același ziar să anunțe trista veste, însoțită de o frumoasă caracterizare a personalității sale.

Merită subliniat un fapt: Simón Bolívar s-a bucurat de considerația și aprecierile unora din cei mai de seamă contemporani ai săi, personalități de anvergură ale politicii sau științei și culturii europene. Între aceștia s-au aflat eroul războiului de independență a Statelor Unite, Marie Joseph, marchiz de Lafayette (1757-1834), poetul George Gordon, lord Byron (1789-1824), naturalistul, geograful și călătorul Alexander von Humboldt (1769-1859).

Această excepțională realizare științifică și editorială va fi socotită încheiată după apariția unui al doilea volum, destinat să cuprindă documentele și scrierile referitoare la Bolívar apărute în Europa în cel de-al doilea centenar (1883-1983). Noul volum urmează să cuprindă, de asemenea, indici analitici de materii, persoane și titluri întâlnite în cele circa 2500 pagini ale celor două volume.

În perspectivă, Comitetul Executiv al Bicentenarului proiectează cercetarea „paralelă, simultană și complementară”, a problematicei legate de Bolívar și comunitatea largă de popoare care astăzi constituie ceea ce este desemnat prin *Lumea a Treia*.

Conform principiilor proclamate în zorii celui de-al treilea centenar al Eliberatorului, cu prilejul ceremoniei desfășurate la Panteonul Național din Caracas (17 decembrie 1983), din această operă multinațională, va rezulta, așa cum scrie J.L. Salcedo Bastardo, „un Bolívar viu și universal”.